

Stadslandbouw geeft een plek betekenis en vertelt een verhaal: samen groenten oogsten en samen een stuk grond beheren. Dat is de grote waarde van stadslandbouw, aldus kenner Jan Willem van der Schans. Voor de landschapsarchitect ligt volgens hem hier nog een onontgonnen terrein.

‘Stadslandbouw is nog onontgonnen terrein voor landschapsarchitect’

Het overkwam Jan Willem Van der Schans om op internet “de leukste intellectueel in stadslandbouw Nederland” te worden genoemd. Al pratend wordt snel duidelijk waarom de veranderonderzoeker, werkzaam bij het Landbouw-economisch instituut (LEI), gepassioneerd raakte over stadslandbouw. De passie waarmee hij vertelt over het eetbare landschap is onbeschrijfelijk. ‘Veel kennis heb ik in mijn vrije avonden vergaard en verspreid’, zegt hij met enige trots. Het is allemaal begonnen toen hij tien jaar geleden

met zijn kinderen in de fietskar de stad uit fietste om hen bekend te maken met stadsnatuur en het boerenland. Na meer dan één uur trappen waren zij de stad uit! Rotterdam heeft stadslandbouw nodig concludeerde hij en zo rolde hij erin door er zelf mee aan de slag te gaan. In 2009 was hij medeoprichter van de vereniging Eetbaar Rotterdam en momenteel is hij er voorzitter van. De vereniging stelt zich ten doel de voedselketen weer zichtbaar te maken in de stad. Als voedsel dicht bij huis groeit, krijgen

stadsbewoners de mogelijkheid het voedselproductieproces te zien en te ervaren.

Goed moment

Stadslandbouw heeft het tij mee. ‘Mensen willen terug naar de menselijke maat, naar eigen groente verbouwen, lokaal energie opwekken en lokaal composteren’, legt Jan Willem uit. ‘De crisis in het vastgoed werkt de opkomende stadslandbouw ook in de hand. Braakliggende gronden zijn uitermate geschikt voor tijdelijke initiatieven,

Links en rechtsonder: Villa Augustus is een mooi voorbeeld van ondernemerschap in stadslandbouw. Het is een hotel-restaurant in een oude watertoren met markt, café en een grote moestuin. Foto's Walter Herfst

waaronder stadslandbouw.' Hij legt een link met hoe het vroeger geregeld was met meentgronden. Die waren van iedereen. De grond werd door de lokale gemeenschap onderhouden en de opbrengsten werden verdeeld. 'Iets dergelijks moet in de huidige tijd ook mogelijk zijn voor braakliggende gronden', veronderstelt Jan Willem. 'Op gronden die projectontwikkelaars en gemeenten niet gebruiken kan de gemeenschap voedsel verbouwen en de opbrengsten kunnen ze verdelen.'

Jan Willem van der Schans studeert bedrijfskunde aan de Erasmus Universiteit en promoveert op een proefschrift over vormen van zelfbeheer door gebruikers van natuurlijke hulpbronnen. Hij werkt enkele jaren als zelfstandig consultant en later als (senior) onderzoeker duurzame voedselketens bij het Landbouweconomisch instituut, onderdeel van Wageningen Universiteit en Research Centre. De laatste jaren specialiseert hij zich in regionale voedselssystemen en stadslandbouw (voedselproductie in en rond de stad).

Een andere mogelijkheid is om stadslandbouw over te laten aan een nieuw type ondernemer. 'Stadsboeren en -boerinnen komen met de meest creatieve verdienmodellen. Zij doen veel meer dan alleen groenten verkopen. Ze telen bijvoorbeeld ook etnische of vergeten groenten en bieden tuincentrumachtige activiteiten aan zoals het maken van boeketten en verhuuren van bloembakken bij feesten en partijen. Anderen combineren stadslandbouw met zorg of met vrijwillige netwerken in de stad. Dit zijn echte ondernemers', aldus Jan Willem.

Kansrijk ondernemen

Maar het is niet gemakkelijk wat zij doen. Door beperkende regels en beleid van de overheid nemen ze de nodige risico's. 'De huidige regelgeving bepaalt bijvoorbeeld dat de grond tot vijf jaar tijdelijk van bestemming mag veranderen. Terwijl ondernemers ongeveer tien tot vijftien jaar nodig hebben om investeringen terug te verdienen. Pas dan kan een ondernemer kansen pakken, de houtje-touwtje-landbouw ontstijgen en als professionele stadsboer kwalitatief goede en rendabele eetbare plekken creëren met prachtig uitzijende akkers, goede opbrengsten en een professionele organisatie van beheer. En zo zou het moeten zijn', zegt Jan Willem. Hij voegt eraan toe dat daarvan nu al goede voorbeelden zijn. Soms weten ondernemer en gemeente elkaar te vinden. Bijvoorbeeld in Dordrecht. 'Villa Augustus is een hotel-restaurant in een oude watertoren met markt en café, te midden van een grote

moestuin met heel diverse eetbare gewassen. Gelegen in een havengebied dat moet worden herontwikkeld tot woningbouwlocatie. De gemeente en een particuliere ondernemer maakten afspraken over de inrichting van de nog te ontwikkelen grond, waarbij tuinieren en horeca de basis vormden. Het doel was om een luthof te creëren, een oase in een industrieel landschap in verval. De gemeente blijft eigenaar van de grond en de ondernemers hebben het risico durven nemen, omdat het terrein voor vijftig jaar in erfpacht is gegeven en uiteindelijk wordt ingepast in de nieuwbouwplannen. Dit is pas echt duurzame gebiedsontwikkeling', bevestigt de wetenschapper. Wanneer de crisis aanhoudt zullen er vanzelf meer kansen voor langdurige stadslandbouw ontstaan, omdat terreinen niet meer binnen een termijn van twee tot drie jaar ontwikkeld zullen worden.

Veranderende maatschappij

Jan Willem vindt het opmerkelijk dat stadslandbouw bij de overheid nog steeds niet de plek krijgt die het verdient. Stadslandbouw is erg belangrijk voor de leefbaarheid van de stad en dat wordt steeds belangrijker, legt hij uit. 'De meeste steden in de wereld beschermen de landbouwgronden in en om de stad door wetgeving, omdat daar grote druk op staat, zoals bijvoorbeeld in China en Toronto. Tot mijn spijt kennen we deze strikte bescherming in Nederland niet. Het idee dat we bij een internationale crisis in ons eigen voedsel zouden moeten voorzien,

is lange tijd niet aan de orde geweest. Zo heeft men in het van rijkswegge verstrekte noodpakket geen zaden en een spa toegevoegd, aangevuld met een snelcursus gewassen telen.'

Werk voor de landschapsarchitect

Stedelijke landschappen met eetbaar groen zijn voor veel landschapsarchitecten nog een nieuw terrein waar veel te winnen is, oordeelt Jan Willem. Er is werk aan de winkel. 'Ten eerste moet iedereen in de stad kunnen genieten van groen – eetbaar of niet – met dezelfde kwaliteit als op het platteland. Het groen in de stad moet er zo uitknallen, dat het opweegt tegen de stedenbouw en wolkenkrabbers. Daar hebben jullie als landschapsarchitecten een rol in', lacht Jan Willem. Specifieker voor stadslandbouw ziet hij ook een taak weggelegd voor landschapsarchitecten. 'Gemeenten hebben te maken met een steeds mondigere maatschappij met burgerinitiatieven als stadslandbouw. Burgers zijn geneigd bij een initiatief gelijk de schop in de grond te zetten. Dit moet je niet verbieden omdat het niet overeenkomt met je ontwerp. Maar als ontwerper moet je meebewegen met

de energie van het initiatief en daar een kwaliteitsslag overheen zetten. Met als resultaat een beter landschappelijk ontwerp. Dat is de meerwaarde die een ontwerper kan bieden. Tevens zou de groene hoek inzichtelijk moeten maken hoe rendabel stadslandbouw kan zijn. Samen met het scheppen van een goed milieu voor een goede regelgeving en een organisatie met duurzaam beheer, zijn dat nieuwe rollen voor een T&L-er', vindt hij.

Mooie kansen voor de verdere ontwikkeling van stadslandbouw liggen er zeker. Het zijn mooie investeringsobjecten voor beleggers die altijd op zoek zijn naar winstgevendere projecten, daar waar het traditionele beleggen in stenen nu alleen maar tot verliezen leidt. Binnen het LEI wordt nu gekeken naar nieuwe businessmodellen voor stadslandbouw, zodat er op die manier weer geïnvesteerd kan worden in de kwaliteit van Nederland. Daar zal Van der Schans zich de komende jaren voor inzetten: het investeerbaar maken van groen!

Eline van Straaten en
Melanie Koning

Revival van de stadslandbouw

De term stadslandbouw staat sinds een jaar of zeven weer in de belangstelling, maar is eigenlijk al eeuwenoud. Het verbouwen van groente in en rondom steden bestaat al sinds de Middeleeuwen, ofwel zolang er al ommuurde steden zijn. Binnen en net buiten de stadsmuren konden de inwoners in hun eigen voedsel voorzien.

In Engeland kwam er aan het einde van de 19de eeuw zelfs een speciale wet voor, toen de keuterboeren naar de stad trokken om daar als arbeider aan de slag te gaan in een fabriek. Men vond toen dat iedere arbeider het recht had om in een volkstuin in de stad zijn eigen groente te verbouwen, als emancipatie van de arbeider. Dat recht op toegang tot een eigen volkstuin bestaat daar nog steeds.

In Nederland kennen we het verschijnsel tuindorp. Het eerste tuindorp dateert uit 1913: NV Vreewijk. Rotterdam had arbeiders nodig voor de haven en dacht Brabantse en Zeeuwse boeren te lokken met een groene wijk waar ze zelf groente konden verbouwen. Begin jaren '70 ontstonden in wereldsteden als New York en Londen hippe *community gardens* voor het samen beleven van tuinieren en tuinfeesten. In Nederland zijn er voorbeelden van enkele steden die bij stadsuitbreiding bewust oude boerderijen lieten staan, die hierdoor midden in de nieuwbouwwijk kwamen te liggen. De boeren stemden hun voedselproductie af op de wensen van de bewoners en vormden een multifunctioneel bedrijf met een winkel, restaurant et cetera. Een mooi voorbeeld is De Brinkhorst in Amersfoort Vathorst. Sinds de komst van allochtonen in Nederland is de volkstuin als nutstuin nieuw leven ingeblazen. Maar ook veel Nederlanders werden opnieuw enthousiast. Zo ontstonden er wachtrijen voor de Nederlandse volkstuin. Tegenwoordig willen de overheid en de maatschappij korte metten maken met braakliggende terreinen in de stad en *back to basic*. En zo ontstaat de hedendaagse stadslandbouw. Daarnaast zijn er nog vele andere spontane ideeën, zoals bijvoorbeeld *guerilla gardening*; het illegaal inplanten van een stuk gemeentegrond, wat in Nederland de afgelopen jaren toeneemt.

Tuinbouw op de Marconistrip in Rotterdam. De teelt gaat om de bloemen, die zijn te frituren of de jonge vruchten, die je op de BBQ kunt leggen.

